

Аналітична записка

Доступність медіа для людей із порушеннями слуху: аналіз на прикладі Вінницької області

Аналітична записка

Доступність медіа для людей із порушеннями слуху: аналіз на прикладі Вінницької області

Авторка: Іванна Михайленко

Матеріал підготовлено за підтримки Європейського Союзу та Міжнародного фонду «Відродження» в рамках спільної ініціативи «Вступаємо в ЄС разом». Матеріал представляє позицію авторів і не обов'язково відображає позицію Європейського Союзу чи Міжнародного фонду «Відродження».

1. Вступ. Медіадоступність як елемент верховенства права

Медіадоступність є невід’ємною складовою реалізації права на інформацію та свободу вираження поглядів – фундаментальних прав людини, гарантованих Конституцією України та Конвенцією Організації Об’єднаних Націй (далі – ООН) про права осіб з інвалідністю, ратифікованої Україною 2009 року. Це питання є ключовим елементом забезпечення верховенства права та одним із критеріїв оцінювання у процесі європейської інтеграції України.¹

Для значної частини громадян України (за оцінками – для понад 40 тисяч осіб²), які використовують для спілкування українську жестову мову (далі – УЖМ), а також для понад 2 мільйонів осіб з іншими порушеннями слуху³ забезпечення доступу до інформації є критичною умовою участі в суспільному житті, реалізації громадянських прав і гарантування особистої безпеки.

В умовах воєнного стану та підвищеної інформаційної вразливості населення брак перекладу жестовою мовою або субтитрів на телебаченні обмежує доступ значної частини громадян до суспільно важливої інформації, що негативно позначається на рівні інформованості та критично підвищує ризики для безпеки людей із порушеннями слуху.

1 https://www.undp.org/ukraine/press-releases/undp-helps-develop-methodological-recommendations-ensuring-accessibility-media-sector?utm_source.com

2 Згідно з даними Міністерства соціальної політики України за 2021 рік: <https://www.facebook.com/share/p/1Fau4qhpJW/>

3 Згідно з даними ВООЗ: <https://eba.com.ua/servis-videokonsultatsij-ukrayinskoyu-zhestovoyu-movoyu-teper-dostupnyj-u-pryvat24-dlya-biznesu/>

2. Відповідність стандартам Європейського Союзу (далі – ЄС) та зобов'язання України

Забезпечення доступності медіа для осіб з інвалідністю – важлива складова євроінтеграційного процесу України. Відповідність стандартам ЄС у сфері прав людини, цифрової трансформації та доступності є обов'язковою умовою для успішного переговорного процесу з ЄС.

2.1. Міжнародно-правові та європейські зобов'язання

Україна зобов'язана імплементувати низку міжнародно-правових актів і актів ЄС, що встановлюють вимоги до медіадоступності, серед іншого:

- Конвенцію ООН про права осіб з інвалідністю⁴, стаття 21 якої передбачає зобов'язання держав забезпечувати доступ до інформації для осіб з інвалідністю, зокрема з використанням жестових мов і субтитрів.
- Директиву ЄС про аудіовізуальні медіапослуги (AVMSD)⁵, яка зобов'язує держави-члени забезпечувати поступове підвищення рівня доступності медіаконтенту.
- Європейський акт про доступність (European Accessibility Act)⁶, який встановлює загальні принципи цифрової доступності, що охоплюють також сферу аудіовізуальних послуг.

Отже, медіадоступність потрактовано як показник готовності України до інтеграції в європейський правовий простір, а також як елемент реалізації принципів рівності, інклюзії та дотримання прав людини, що безпосередньо стосується виконання вимог Кластеру «Основи» переговорного процесу.

4 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#n497

5 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_022-10#Text

6 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32019L0882>

3. Методологія та регіональний фокус: обґрунтування вибору Вінницької області

Регіональний рівень виконує ключову функцію в забезпеченні права на інформацію, оскільки саме місцеві медіа залишаються основним джерелом відомостей про діяльність органів влади, про актуальну безпекову ситуацію та життя територіальних громад. Відповідно реалізація міжнародних зобов'язань щодо медіадоступності неможлива без регіоналізації політик та їх практичного впровадження на місцях.

Вінницьку область було обрано для цього аналітичного дослідження як пілотний регіон, що дає змогу виявити та проаналізувати системні бар'єри, характерні для більшості областей України. Ці бар'єри є типовими перешкодами на шляху імплементації стандартів ЄС у сфері медіадоступності. До них належать: обмежене фінансування місцевих телерадіоорганізацій на адаптацію контенту, критичний брак системної підготовки кваліфікованих перекладачів УЖМ, недостатній моніторинг доступності контенту з боку органів контролю, а також загалом низький рівень обізнаності місцевих мовників щодо вимог, визначених у Директиві ЄС про аудіовізуальні медіапослуги (AVMSD).

Визначені бар'єри ґрунтуються на попередньому аналізі відкритих даних Національної ради з питань телебачення і радіомовлення, на результатах моніторингів громадських організацій, на інтерв'ю з експертами та представниками глухої спільноти, а також на огляді регіонального медіаринку, що свідчать про системність проблем у більшості областей України. Узагальнення цих джерел дало підстави виокремити саме ті перешкоди, які найчастіше згадують як ключові у сфері медіадоступності.

З огляду на зазначене, метою цього аналітичного матеріалу – всебічно дослідити проблему:

- по-перше, оцінити реальний стан доступності регіональних медіа у Вінницькій області;
- по-друге, визначити ключові системні проблеми, що перешкоджають реалізації стандартів ЄС медіадоступності;
- по-третє, на підставі здійсненого аналізу розробити конкретні, вимірні рекомендації для органів державної влади та місцевого самоврядування щодо подальшого впровадження цих вимог у межах євроінтеграційних планів України.

4. Аналіз ситуації у Вінницькій області (пілотний регіон)

4.1. Регіональна медіаінфраструктура

Згідно з офіційними даними Департаменту інформаційної діяльності та комунікацій із громадськістю Вінницької обласної військової адміністрації (далі – Департамент), медіапростір регіону є досить розгалуженим. Станом на жовтень 2025 року на території області зареєстровано значну кількість місцевих та регіональних телерадіоорганізацій, що теоретично має забезпечувати широкий доступ населення до інформації.

Тип організації	Наявність (за даними Департаменту)
Телевізійні організації	Щонайменше три (Вінницьке інформаційно-телевізійне агентство «ВІТА», Обласна асоціація «Вінницька громадська телерадіокомпанія «ВІННИЧЧИНА», КП «Престелерадіоцентр «Краяни»)
Радіоорганізації	Щонайменше 13 (зокрема й районні редакції: Гайсинська, Оратівська, Муровано-Куриловецька та ін.)
Загалом	Щонайменше 16 ліцензованих або тих, що мають тимчасовий дозвіл.

Отже, у регіоні існує інфраструктурна основа для поширення суспільно важливої інформації, однак недоступність контенту для людей із порушеннями слуху має загальний, а не поодинокий характер.

4.2. Оцінка доступності контенту та фінансове забезпечення

Аналіз офіційної інформації від Департаменту виявляє критичну відсутність державної політики щодо забезпечення медіадоступності на регіональному рівні.

Фінансування. Згідно з офіційною відповіддю Департаменту, упродовж 2023–2025 років жодна з місцевих або регіональних телерадіоорганізацій не отримувала фінансової підтримки на забезпечення доступності контенту для осіб з інвалідністю, зокрема через субтитрування чи перекладу УЖМ. Це свідчить про те, що питання доступності не закладене в бюджетну політику регіону як пріоритетне.

Контроль. Також встановлено, що на території області не здійснювали моніторингу рівня медіадоступності. Брак моніторингу та контролю з боку органів влади спричиняє відсутність зобов'язань для місцевих мовників та унеможливорює відстеження прогресу у виконанні європейських директив.

4.3. Фактичний рівень медіадоступності

Власні спостереження та аналіз контенту місцевих телеканалів і радіостанцій підтверджують, що фактичний рівень доступності для осіб із порушеннями слуху на рівні Вінницької області залишається критично низьким.

У більшості програм відсутні субтитри та переклад УЖМ. Це стосується як новинних випусків, так і оперативної інформації органів влади, оголошень про надзвичайні ситуації або соціальних повідомлень.

Недоступність офіційних джерел інформації змушує осіб із порушеннями слуху покладатися на неформальні канали або на соціальні мережі. Це обмежує рівність доступу до об'єктивної та офіційно підтвердженої інформації, що в умовах воєнного стану критично підвищує ризики для інформованості та особистої безпеки.

Отже, Вінницька область демонструє типовий для регіонів України низький рівень медіадоступності, що є безпосереднім наслідком браку цільового фінансування, відсутності системного контролю та недостатнього усвідомлення проблеми серед місцевих мовників.

5. Досвід осіб із порушеннями слуху: якісний вимір бар'єрів

Щоб доповнити кількісні дані та офіційну інформацію, отримані від Департаменту, було проведено якісне дослідження – три короткі глибинні інтерв'ю з людьми з порушенням слуху, які постійно проживають у м. Вінниця та у Вінницькій області.

Залучення третього учасника дало змогу отримати ширшу картину та виявити повторювані бар'єри, характерні для різних вікових груп і контекстів проживання.

Результати інтерв'ю підтверджують критичний вплив системної недоступності медіа на повсякденне життя, на поінформованість та безпеку людей із порушеннями слуху. Усі респонденти відзначали обмежений доступ до оперативної інформації, труднощі з отриманням новин у разі надзвичайних ситуацій, а також загальну відсутність адаптованого контенту на місцевому рівні.

5.1. Інформаційна недоступність та заміщення джерел / Інформаційна недоступність та альтернативні джерела

Усі троє учасників інтерв'ю однозначно засвідчили, що не дивляться регіональних телеканалів через відсутність субтитрів та перекладачів УЖМ у прямому ефірі. Це підтверджує, що місцеві засоби масової інформації – у суті речі – втратили свою функцію офіційного джерела інформації для спільноти людей із порушеннями слуху.

Як основні джерела отримання інформації респонденти назвали Telegram-канали, Instagram, TikTok та повідомлення від спільноти чи знайомих. Один з учасників також відзначив важливість локальної групи УТОГ, де перекладачі жестовою мовою інформують про події та новини.

Функції регіональних новин та офіційного інформування фактично виконують соціальні мережі та неформальні спільноти. Це неминуче створює ризики щодо об'єктивності, повноти та своєчасності отримання суспільно важливої інформації.

5.2. Вплив на безпеку та розуміння складної інформації

Учасники інтерв'ю особливо наголосили, що брак субтитрів та перекладу УЖМ впливає не лише на доступ до загальних новин, а й безпосередньо на рівень безпеки.

Інформація про повітряні тривоги, вимкнення електроенергії або важливі оголошення можуть надходити «із затримкою». Один з опитаних описав цю ситуацію так: **«дізнаюся вже постфактум»**. Інші також підтвердили, що без перекладу важливі повідомлення доходять несвоєчасно або частково, що є критичним чинником ризику, особливо в умовах воєнного стану, коли оперативність інформації рятує життя.

Окрім цього, учасники відзначили труднощі розуміння складної, професійної чи специфічної новинної інформації без адаптації. Професійні терміни та специфічні формулювання без якісного перекладу чи адаптованих субтитрів залишаються незрозумілими, що обмежує повноцінну участь людей із порушеннями слуху в економічному, соціальному та політичному житті. Один із респондентів зазначив, що навіть текстові субтитри без жестової підтримки не завжди дають змогу повністю зрозуміти зміст новини, натомість переклад УЖМ значно полегшує сприйняття та допомагає розширювати словниковий запас.

Унаслідок постійного обмеженого доступу до інформації учасники відчують себе ізольованими від суспільства та позбавленими змоги повноцінно брати участь у громадському житті.

5.3. Інформаційні запити та «адаптація до бар'єрів»

Аналіз відповідей виявив чіткий запит на адаптований контент, зокрема на спрощений формат новин та на загальнодоступну мову, на доступні інструкції щодо безпеки в умовах війни та новини щодо змоги навчання та працевлаштування.

Водночас виявлено високий рівень «адаптації до бар'єрів»: особи з порушеннями слуху описують себе як таких, які вже пристосувалися до ситуацій, коли потрібно систематично долати бар'єри – завдяки взаємодії в чатах, пересиланню інформації від знайомих, пошуку субтитрованих версій

відео вже після їх появи в медіа. Ця «адаптація» є, у суті речі, індикатором системного провалу державної політики у сфері медіадоступності.

Локальна реальність Вінницької області підтверджує головний висновок: недоступність медіа в регіоні є не «невеликою незручністю», а системним чинником вилучення громади з інформаційного простору та обмеження їхньої участі у житті суспільства.

6. Системна проблематика та багаторівневі бар'єри доступності

Аналіз офіційної інформації, наданої Департаментом, поточних практик місцевих мовників та якісних інтерв'ю із представниками осіб з порушеннями слуху дає підстави виокремити чотири ключові системні проблеми, які формують непереборний бар'єр доступу до регіональних медіа. Ця проблематика демонструє відсутність міжсекторальної координації та нехтування стандартами ЄС на місцевому рівні.

6.1. Критичний брак перекладачів УЖМ

На рівні області немає системної підготовки кваліфікованих перекладачів УЖМ, а також ефективного механізму централізованого залучення їх до створення медійного контенту. Це створює ситуацію кадрового дефіциту, коли навіть за наявності потенційного бажання деяких медіаорганізацій додати переклад у свої програми, вони не мають доступу до необхідних людських ресурсів для виконання цієї функції. Як наслідок – проблема доступності залишається нерозв'язаною через брак фахівців.

6.2. Відсутність механізмів контролю та зобов'язань

Національні стандарти щодо доступності медіа не імплементовані на регіональному рівні як предмет контролю та моніторингу. Департамент у своїй офіційній відповіді відверто констатував, що моніторингу доступності

медійного контенту для людей із порушеннями слуху в період 2023–2025 років не проводили. Це свідчить про брак системи підзвітності та контролю за виконанням вимог Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю та Директиви ЄС про аудіовізуальні медіапослуги (AVMSD).

Відповідно до AVMSD, держава – член ЄС – повинна розробити і впровадити національний «план доступності», який визначає цілі, терміни та індикатори поступового забезпечення доступності аудіовізуальних медіапослуг для людей з інвалідністю (зокрема через субтитри, переклад жестовою мовою та аудіозаписи).

Однак в Україні аналогічного механізму досі не створено, а питання доступності медіа не є предметом жодного дієвого державного моніторингу чи звітності.

Як зазначено в дослідженні Fight For Right «Директива ЄС про аудіовізуальні медіапослуги: що потрібно знати Україні» (2023), брак такого плану гальмує імплементацію стандартів ЄС і унеможливорює системне відстеження прогресу у сфері медіадоступності.

Отже, відсутність механізмів контролю та плану реалізації призводить до фактичної безкарності за невиконання міжнародних зобов'язань і віддаляє Україну від наближення до стандартів ЄС у сфері гарантування прав осіб з інвалідністю.

6.3. Нецільове фінансування та відсутність бюджетного пріоритету

Фінансової підтримки місцевим телерадіоорганізаціям на забезпечення доступності контенту (субтитрування або переклад УЖМ) не надавали упродовж 2023–2025 років. Ця ситуація засвідчує, що питання медіадоступності не закладене ні в регіональній бюджетній політиці, ні у стратегічних пріоритетах розвитку області. Брак цільового фінансування є безпосереднім чинником, що унеможливорює технічну та кадрову реалізацію доступності.

6.4. Соціальне та інформаційне вилучення осіб із порушеннями слуху

На практиці усі вищезазначені проблеми призводять до того, що люди з порушеннями слуху вилучені з місцевого офіційного інформаційного простору. Мешканці області з порушеннями слуху не використовують місцевого телебачення як джерела інформації. Функцію регіональних новин – у суті речі – замінюють соціальні мережі, месенджери та неформальні спільноти. Це не лише звужує змогу отримувати об'єктивну та офіційну інформацію від влади, а й формує значні ризики щодо безпеки, обмежує участь цієї групи громадян у житті суспільства.

7. Рекомендації

На підставі проведеного аналізу системних проблем (розділ 6) та з метою забезпечення відповідності України вимогам Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю та Директивам ЄС запропоновано адресні стратегічні заходи, які обласні державні (військові) адміністрації (далі – ОДА) повинні інтегрувати в регіональні плани дій та реалізувати.

7.1. Створення регіонального механізму моніторингу та контролю

Щоб усунути проблеми відсутності зобов'язань для місцевих мовників (проблема 6.2), ОДА повинні створити та впровадити регіональний механізм моніторингу доступності місцевих телерадіоорганізацій. Це передбачає:

- розроблення та затвердження єдиного регіонального стандарту оцінювання доступності контенту з вимірними показниками, зокрема якістю субтитрування, наявністю перекладу УЖМ, а також якістю та видимістю перекладу.
- обов'язкове щорічне звітування мовників та публікацію результатів моніторингу ОДА/ОВА для забезпечення прозорості й підзвітності. Відповідальність за цей процес має бути закріплена за профільними департаментами ОДА/ОВА спільно з регіональними представництвами Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення.

7.2. Забезпечення цільового фінансування на адаптацію контенту

Щоб подолати проблеми відсутності фінансової підтримки (проблема 6.3), ОДА/ОВА повинні ініціювати механізми цільового фінансування. Це передбачає:

- окрему фінансову підтримку для місцевих мовників у межах обласної бюджетної політики на адаптацію контенту, зокрема для покриття витрат на субтитрування та залучення кваліфікованих перекладачів УЖМ.
- активне лобювання на центральному рівні (перед Міністерством фінансів та Міністерством соціальної політики) механізму субвенції з державного бюджету, спрямованої винятково на фінансове забезпечення заходів із доступності. ОДА/ОВА мають виступати головними ініціаторами й розпорядниками цих коштів.

7.3. Розвиток кадрового потенціалу (перекладачі УЖМ)

Щоб розв'язати проблеми критичного браку кваліфікованих кадрів у регіоні (проблема 6.1), ОДА/ОВА повинні виступити координаторами програми підготовки перекладачів УЖМ для медіасфери. Це передбачає, зокрема:

- організацію навчальних модулів для спеціалізованого медійного перекладу (новини, кризові повідомлення) спільно з місцевими закладами вищої освіти та з регіональними центрами освіти дорослих;
- створення регіонального реєстру сертифікованих перекладачів, який буде офіційно рекомендований та доступний для місцевих мовників.

7.4. Залучення осіб із порушеннями слуху та інклюзивний підхід

Щоб подолати інформаційне вилучення (проблема 6.4), ОДА/ОВА повинні гарантувати активне залучення осіб із порушеннями слуху до процесу формування регіональної політики доступності. Для цього необхідно створити консультативно-дорадчі органи при ОДА/ОВА (із представників громадських організацій осіб з інвалідністю), забезпечивши, щоб стандарти доступності розробляли відповідно до практичного досвіду й потреб, а не лише на папері/формально. Особи з порушеннями слуху мають бути повноцінними учасниками цього процесу.

8. Ключові висновки

Аналіз, проведений на прикладі Вінницької області, демонструє типову й критичну картину для більшості регіонів України: медіадоступності для осіб із порушеннями слуху фактично не забезпечено. Ця ситуація є не поодиноким випадком, а системним явищем, спричиненим браком фінансування, контролю та кадрової політики на місцях.

Доступність медіа слід кваліфікувати не як соціальну преференцію, а як базовий інструмент реалізації конституційного права на інформацію та залученість у громадському житті. В умовах воєнного стану цей аспект набуває критичного значення, оскільки безпосередньо стосується питань оперативного інформування, реагування на надзвичайні ситуації та гарантування особистої безпеки вразливої групи громадян.

Відповідність стандартам ЄС вимагає від України не декларативної, а практичної імплементації принципів. Стандарти ЄС (зокрема ті, що впливають із Директиви ЄС про аудіовізуальні медіапослуги (AVMSD)) передбачають обов'язковість, поступовість і вимірюваність доступності. Це означає, що доступність має бути інтегрована як невід'ємна складова державної політики, а не залишатися на рівні добровільного «бажання» поодиноких мовників.

Шлях України до відповідності нормам ЄС неможливо розпочати винятково «із центру». Реальні та вимірні зміни повинні стартувати саме в регіонах.

Для забезпечення реальної, а не паперової, доступності необхідний комплексний підхід, який вимагає:

- регіоналізації політик доступності;
- фінансової підтримки (через цільове бюджетування);
- системного контролю та моніторингу з боку ОДА.

Тільки завдяки впровадженню цих системних заходів права громадян із порушеннями слуху України на інформацію перестануть існувати лише «на папері» і стануть повноцінною, щоденною реальністю.

**FIGHT
FOR RIGHT**

Fight For Right – 2025 pik